

часу залишаються важливою темою для обговорення. З письмової, юридичної сторони вони є чітко визначеними та закріпленими в багатьох чинних міжнародних нормативно-правових актах, в конституціях різних держав. Також існують певні механізми для їх практичної реалізації. Варто їх розвивати та ретельніше слідкувати за їх роботою, щоб вони реально функціонували.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Орленко В., Орленко Л. / Вісник КНТЕУ: Право, Законодавство, Юридична Практика/Еволюція прав і свобод людини. 2011. 89-100 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2011/03/10.pdf>
2. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. /Основні права людини. Ужгород, 2003.- 67 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf>
3. Юридична наука: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 30 лист. 2017р.) : Нац. Акад. внутр. справ, 2017. 162 с.[Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://nni1.naiu.kiev.ua/files/naukovi.zahodu/pdf>.
4. Антонович М. М. Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації. Наукові записки. Т. 45. Політичні науки. 2005. 9–16 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4cd5497c-23de-465e-b980-24f197788000/content>
5. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599-602. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_95

Тимошук Сергій Олександрович,
аспірант наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
ННІ №1 Національної академії
внутрішніх справ

ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Право на приватне життя, що є основоположним та невід'ємним правом особи в цивілізованому суспільстві, а також можливість його захисту вперше на міжнародному рівні закріплено фундаментальним правовим актом – Загальною декларацією прав людини, прийнятою і проголошеною резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. Зокрема, у статті 12 визначається, що

«Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [1]. Тобто, заборона втручання у приватність особи не закріплюється як абсолютна, а розглядається з позиції наявності чи відсутності підстав для такого втручання.

Подальший розвиток загальних засад права на приватність знайшов своє відображення в іншому універсальному міжнародному правовому акті – Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966, за приписами якого втручання у право на приватність особи допускається лише у чітко регламентованих законом випадках з безумовним дотриманням процесуальної процедури [2].

На європейському рівні фундаментальним правовим актом, яким забезпечується право на приватність, стала Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, стаття 8 якої, зокрема, гарантує право на повагу до приватного життя, житла і кореспонденції та забороняє органам державної влади втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли таке втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни і має на меті запобігти заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших осіб [3].

Серед інших міжнародно-правових документів необхідно згадати Резолюцію Консультативної Асамблеї Ради Європи від 23.01.1970 №428 «Щодо Декларації про засоби масової інформації та права людини», у якій право на повагу до особистого життя розглядається як право на власний розсуд вести своє життя за мінімального стороннього впливу на нього [4].

Тлумачення застосованих у цих документах понять та окреслення сфери суспільних відносин, на яку поширюються передбачені ними гарантії, визначення підстав, меж і обсягу втручання у приватне спілкування здійснено Європейським Судом з прав людини у прецедентній практиці. Зокрема, ЄСПЛ у своєму рішенні у справі «Класс та інші проти Німеччини» охопив телефонні розмови поняттями «приватне життя» та «кореспонденція» у контексті п. 1 ст. 8 Конвенції [5]. Швидкий розвиток наукових технологій, зокрема у сфері телекомунікацій, постійно трансформував поняття «кореспонденція», що призвело до якісно-динамічної модернізації практики ЄСПЛ. Так, згідно з рішеннями ЄСПЛ у справах «Sorland проти Сполученого Королівства» [6] та «Bărbulescu проти Румунії» [7] гарантії ст. 8 Конвенції охопили електронні повідомлення особи та використання нею мережі Інтернет; відповідно до рішень ЄСПЛ у справах «Wieser і Bicos Beteiligungen GmbH проти Австрії» [8], «Petri Sallinen та інші проти Фінляндії» [9],

«Iliya Stefanov проти Болгарії» [10] - інформацію, що зберігається на комп'ютерних серверах, включаючи жорсткі та гнучкі диски. У рішенні у справі «Benedik проти Словенії» ЄСПЛ дійшов висновку, що дією ст. 8 Конвенції охоплюється інформація, пов'язана з конкретними динамічними IP-адресами абонента [11]. Водночас, Суд Європейського Союзу (CJEU) у справі Scarlet Extended SA, на яку, зокрема, посилається ЄСПЛ у розгляді справи «Benedik проти Словенії», зазначив, що IP-адреси користувачів є захищеними персональними даними, оскільки вони дозволяють точно ідентифікувати цих користувачів [12].

Право на приватність особи забезпечено і вітчизняним законодавством. Зокрема, за приписами ст. 31 Конституції України, які, в цілому, відповідають положенням згаданих міжнародно-правових актів та прецедентної практики ЄСПЛ, кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у передбачених законом випадках задля досягнення визначеної мети - запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо [13]. Ця конституційна гарантія закріплена у низці норм КПК 2012 року, зокрема – статті 14, згідно з якою під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця спілкування. Втручання у таке спілкування допускається лише на підставі судового рішення у передбачених КПК випадках з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб досягти цієї мети неможливо.

Відповідно до ч. 4 ст. 258 КПК «Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним». За цією ж нормою до різновидів негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням в приватне спілкування, законодавець відносить: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем [14].

Водночас, з прийняттям у 2012 році КПК між окремими його приписами, зокрема – згаданою статтею 14, положеннями Глави 21, яка, у тому числі, регламентує підстави та порядок втручання у приватне спілкування у межах кримінального провадження, та вимогами ст. 31 Конституції України виникла певна колізія, яка потребує невідкладного правового врегулювання як задля усунення підґрунтя для можливих зловживань під час санкціонованого втручання у приватне спілкування, так і для забезпечення принципу верховенства права на даному напрямку.

Відповідно до згаданих норм кримінального процесуального закону НСРД, пов'язані із втручанням у приватне спілкування (за виключенням ч. 2 ст. 264 КПК),

проводяться лише у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Натомість, приписи ст. 31 Основного Закону даного застереження не містять, констатуючи про можливість такого втручання з метою запобігти саме злочиніві, тобто, фактично дозволяючи його у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, які не є тяжкими та особливо тяжкими.

За приписами ст. 8 Конституції України вона має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Основного Закону є нормами прямої дії [13]. Надаючи роз'яснення щодо правильного застосування судами норм Конституції України та, виходячи, з приписів її статті 8, Пленум Верховного Суду України у постанові №9 від 01.11.1996 констатував, що, «...суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії» [15].

Виходячи з цього, складається ситуація, коли Основний Закон надає державним органам більш широкі можливості для втручання в приватне спілкування, значно виходячи за межі гарантій, визначених КПК.

Приписи ст. 31 Конституції України та КПК також різняться в частині мети можливого втручання у приватне спілкування. До прикладу, Основний Закон дозволяє таке санкціоноване втручання з метою з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи. Натомість, КПК 2012 року не містить таке поняття як «істина» та не передбачає «встановлення істини» у кримінальному провадженні, зокрема – серед завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 правового акту, і не визначає процесуальну процедуру «встановлення істини».

Причиною таких колізій є, насамперед, застарілість приписів ст. 31 Конституції України, які, наразі, не повною мірою відображають у собі якісно-сутнісної трансформації з 1996 року кримінального процесуального закону, забезпечення права на приватність у кримінальному провадженні та гарантій його захисту з урахуванням практик цивілізованих правових систем. З іншого боку, причинами такої ситуації стали інертність, непослідовність та безсистемність вітчизняного законотворчого процесу.

З цих же причин правова термінологія чинної редакції ст. 31 Конституції України не відповідає правовій термінології КПК.

Виходячи з викладеного, повністю підтримуємо наукову позицію Мітрухова П.М., який, зокрема, виходячи з системного аналізу приписів ст. 31 Конституції України та ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», дійшов обґрунтованого висновку про необхідність приведення зазначеної правової норми Основного Закону у відповідність до вимог сьогодення

[16, с. 167-168].

Ми пропонуємо викласти її у такій редакції, яка б стала базисною для відповідних правових норм кримінального процесуального закону, навіть за їх модернізації у майбутньому: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної кореспонденції та інших форм спілкування. Втручання у таємницю спілкування допускається лише у визначених законом випадках на підставі вмотивованого рішення слідчого судді».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Резолюція Консультативної асамблеї Ради Європи від 23.01.1970 №428 «Щодо Декларації про засоби масової інформації та права людини» // URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU70024>.
5. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 06.09.1978 // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text.
6. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Sorland проти Сполученого Королівства» від 03.04.2007 // URL: <http://lawyer.khpg.org/1528863889>.
7. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Bărbulescu проти Румунії» від 07.09.2017 // URL: <https://khpg.org/1608808751>
8. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Wieser i Bicos Beteiligungen GmbH проти Австрії» від 16.10.2007 // URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-117700%22%5D%7D>
9. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Petri Sallinen та інші проти Фінляндії» від 27.09.2005 // URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-70283%22%5D%7D>
10. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Iliya Stefanov проти Болгарії» від 22.05.2008 // URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-86449%22%5D%7D>
11. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Benedik проти Словенії» від 24.04.2018 // URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-182455%22%5D%7D>

12. Рішення Суду Європейського Союзу (CJEU) у справі Scarlet Extended SA від 24.11.2011 // режим доступу : URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0070>

13. Конституція України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

15. Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 01.11.1996 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>

16. Мітрухов П.М. Вирішення окремих законодавчих проблем у діяльності Національної поліції України / Павло Миколайович Мітрухов // Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності національної поліції України : зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. С. 167-168.

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного права
ННПП Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційне право на мирні зібрання є одним з політичних прав людини і громадянина, що гарантується в Україні не тільки ст. 39 Основного Закону, але й міжнародними договорами, які є частиною національного законодавства. А саме - Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. (ст.21) та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст.11).

Право на мирні зібрання не є абсолютним, держава на конституційному рівні закріплює умови та підстави обмеження цього права. Такі обмеження містяться і в міжнародних угодах, ратифікованих Україною, адже міжнародне право окрім стандартів прав людини сформувало і стандарти щодо їх обмеження. Втручання у сферу здійснення права на мирні зібрання умовно можна поділити на два види: по-перше, ті, що здійснюються в мирний час; по-друге, обмеження, що можуть застосовуватися під час дії воєнного або надзвичайного стану.

До першого виду обмежень можна віднести ті, що передбачені у ч.2 ст.39 Конституції України, та дозволяють втручання «в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [1].